

การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว
ตามหลักการบริหารนิยธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย
อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร

Network Management for Community Economic the Galangal Ghowers
According to the Principles of Condition of Welfare in the Thungnoi
Sub-district Municipality, Phothale District, Phichit Province

พระคำรณ อติภทโท (ทองน้อย)¹ และพระครูนิวิฐศีลขันธ²

Phra Kamron Atiphattho (Thong Noi) and Phrakhrunivitsinlakhon

Received: March 15, 2020

Revised: April 11, 2020

Accepted: April 12, 2020

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวกับหลักการบริหารนิยธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร และ 2. นำเสนอแนวทางการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตามหลักการบริหารนิยธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยแบบผสมวิธี โดยการใช้การวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ เกษตรกรผู้ปลูกข้าวทั้ง 7 หมู่บ้าน ในเขตตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง จากสูตรของ Taro Yamane ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 298 ตัวอย่าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ และค่าร้อยละ หาค่าเฉลี่ย และ

¹ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพิจิตร; Pichit Provincial Office of Buddhism

² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์; Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Sawan Campus

Corresponding Author, e-mail: kaewkaphlh@gmail.com, Tel. 080-5151437

ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐาน โดยทำการวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมานสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 17 รูปหรือคน เพื่อสนับสนุนข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า

1. ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวกับหลักการบริหารนิยธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร พบว่า โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.01 โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง (Pearson Correlation (r) = 0.744**)

2. แนวทางการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวกว่าตามหลักการบริหารนิยธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ประกอบด้วย ด้านการรับรู้มุมมองที่เหมือนกันควรมีการ ร่วมพูดคุย ประสานงาน กำหนดราคา และการป้องกันโรคระบาด ด้านสร้างความคิดร่วมกันควรมีจัดทำข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบผลผลิต บันทึกข้อมูลการผลิต ต้นทุน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา ด้านรับผลประโยชน์ร่วมกันควรมีการส่งเสริมให้ผู้ปลูกข้าวมียุทธวิธีแสดงความคิดเห็น มีการจัดทำกฎระเบียบ แปรรูป และขอให้ภาครัฐเข้ามาส่งเสริม ด้านการมีส่วนร่วมในเครือข่ายควรมีโอกาสในการเลือกผู้นำกลุ่ม ร่วมกำหนดกฎระเบียบ และร่วมคัดเลือกคณะกรรมการบริหาร ด้านมีความสามัคคีกันในเครือข่าย ควรมีการเคารพซึ่งกันและกัน นอบน้อมให้เกียรติกัน แนะนำวิธีการแก้ไขปัญหา ด้านการพึ่งพากันในการรักษาระบบนิเวศน์ มีการกำหนดเป้าหมาย จัดหาตลาดและรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และด้านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันเครือข่าย ควรมีการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ให้ภาครัฐเข้ามาแนะนำหาแนวทางใหม่ ๆ และควรมีการแชร์ประสบการณ์ดี ๆ หรือใหม่ ๆ ให้แก่กันและกัน

คำสำคัญ: การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน, หลักการบริหารนิยธรรม

Abstract

The objectives of the research were 1) to study the relationship between the Community Economic Network Management of Galangal Growers Group and Aparihaniyadhamma in Thung Noi Sub-district Municipality, Pho Thale district, Phichit province, and 2) to present guidelines of Community Economic Network Management of Galangal Growers Group according to Aparihaniyadhamma in Thung Noi Sub-district

Municipality, Pho Thale district, Phichit province. This study was a mixed methodology. For quantitative research, the sample group used in this research was Galangal Growers from all 7 villages in Thung Noi Sub-district Municipality, Pho Thale district, Phichit province. The sample consisted of 289 people. Taro Yamane's formula was applied for sampling. Data were analyzed by using frequency, percentage, mean, and standard deviation. The hypotheses were tested by analyzing the inferential statistics, Pearson's Product Moment Correlation Coefficient. Whereas, qualitative research used in-depth interviews with 17 key informants (monks and people) to support quantitative data using descriptive content analysis techniques.

The results of the study were as follows:

1. The relationship between the Community Economic Network Management of Galangal Growers Group and Aparihaniyadhamma in Thung Noi Sub-district Municipality, Pho Thale district, Phichit province, in overall, were statistically significant at a level of 0.01 with positive relationship or corresponding characteristics in pairs in overall at a high level with Pearson Correlation ($r = 0.744^{**}$). Therefore the hypothesis was accepted.

2. The approach of the Community Economic Network Management of Galangal Growers Group according to Aparihaniyadhamma in Thung Noi Sub-district Municipality, Pho Thale district, Phichit province should proceed as follows: 1) on the perception of the same point of view, there should be a discussion, pricing, coordination and epidemic prevention, 2) In terms of creating idea together, there should be information for comparing the production, recording the production cost in order to solve the problems, 3) in receiving mutual benefits, farmers should be encouraged to have the right to express their opinions, prepare rules, transform and ask the government to promote, 4) in the aspect of participation in the network, there should be the opportunity to select group leaders, set rules, and participate in the selection of the executive committee, 5) as for unity in the network, there should be mutual respect, humility, and suggestion for solving problems, 6) in the aspect of the interdependence of preserving the ecosystem, there should be a goal, supplying

the market and receiving information, and 7) in terms of the exchange of experiences in the network, problems should be resolved together by the government to introduce new ways and should share good or new experiences with each other.

Keywords: Network Management for Community Economic, Aparihaniyadhamma

บทนำ

ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 22560-2579) มุ่งในการแก้ไขจุดอ่อนและเสริมจุดแข็งให้เอื้อต่อการพัฒนาภาคการเกษตรในระยะยาว เพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ “เกษตรกรรมมั่นคง ภาคการเกษตรมั่งคั่ง ทรัพยากรการเกษตรยั่งยืน” โดยมีแนวทางไปสู่เป้าหมาย คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร ยุทธศาสตร์ที่ 2 เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและยกระดับมาตรฐานสินค้า ยุทธศาสตร์ที่ 3 เพิ่มความสามารถในการแข่งขันภาคการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ยุทธศาสตร์ที่ 5 บริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน และยุทธศาสตร์ที่ 6 พัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ (ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579), 2559) ผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตร ได้ลงพื้นที่เยี่ยมเกษตรกรในพื้นที่ ตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล เพื่อติดตามดูแลการดำเนินงานกิจกรรมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของอำเภอโพทะเล ซึ่งจากการลงพื้นที่ดังกล่าว ผู้ว่าราชการจังหวัดพิจิตรได้เน้นย้ำให้เกษตรกร ใช้สารชีวภัณฑ์ทดแทนการใช้สารเคมีเพื่อลดต้นทุนการผลิตและความปลอดภัยต่อผู้บริโภค รวมถึงเน้นย้ำในด้านการตลาดนำการผลิต เพื่อให้เกษตรกรมีแหล่งตลาดก่อนที่จะผลิตสินค้า นอกจากนี้ได้มอบหมายให้เกษตรจังหวัดพิจิตร ลงพื้นที่เพื่อแนะนำเกษตรกรปลูกพืชทดแทนการปลูกข้าว เนื่องจากสภาวะความแห้งแล้ง จึงต้องแนะนำเกษตรกรปลูกพืชใช้น้ำน้อยเพื่อทดแทนการปลูกข้าว เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้ช่วงว่างเว้นจากการทำงานในฤดูแล้ง (จิรภัทร จิตตรีพรต, 2562)

ปัจจุบันประชาชนส่วนใหญ่ในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย มีอาชีพหลัก คือ การทำสิกรมไม่ว่าจะเป็นการทำนา การทำสวน การทำไร่ หรือการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตร เช่น การทำสวนมะนาว การปลูกข้าว เป็นต้น การลงทุนปลูกข้าวโดยลงทุนปลูกเพียงครั้งเดียว ในระยะเวลา 7 เดือน จึงกระทำการเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ในระยะยาว โดยไม่ต้องลงทุนปลูกใหม่เกษตรกรในตำบลทุ่งน้อยหันมาทำการปลูกข้าวและยังขาดตลาดที่รองรับ ชาวเกษตรกรผู้ปลูกข้าวจึงประสบปัญหาดังกล่าว แต่ถ้าเกิดการสร้างเครือข่ายผู้ปลูกข้าวในตำบลทุ่งน้อยขึ้นก็จะทำให้ผู้ปลูกข้าวที่เป็นสมาชิกมีการ

ควบคุมดูแลจากสมาชิกที่ลงทุนก่อน ผู้ที่มีประสบการณ์ก่อนก็จะมาดูแลให้คำปรึกษาแนะนำกับเกษตรกรผู้ที่ยากปลูกข้าวใหม่ ให้มีคุณภาพที่ดีขึ้นและยังช่วยจัดระบบการเก็บเกี่ยวผลผลิตไม่ให้เก็บพร้อมกัน แต่เป็นการกระจายในกลุ่มเดียวกัน เช่น พ่อค้าคนกลางมารับซื้อผลผลิต 100 กิโลกรัม ผู้นำสมาชิกก็จะกระจายแบ่งให้ลูกข่ายในกลุ่มได้นำผลผลิตมาคนละ 10 กิโลกรัมเท่า ๆ กัน จึงนำมารวมกันเพื่อส่งขายให้กับพ่อค้าที่มารับซื้อผลผลิต จะต่างจากการไม่จัดตั้งกลุ่มเครือข่าย เมื่อไม่มีการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายก็ จะไม่มีการกระจายผลผลิตส่งออกขายแบบเท่าเทียมกัน

การนำหลักอภิธานิธรรม โดยเป็นหลักธรรมที่ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว หลักธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม จึงเกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม นำความสุขความเจริญมาสู่หมู่คณะฝ่ายเดียว เพราะเป็นหลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ก่อเกิดเป็นความสามัคคีของหมู่คณะและการเคารพนับถือซึ่งกันและกัน ยังเป็นหลักธรรมที่สอนให้เรารู้จัก หลักการทำงานเป็นทีมอย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้ทำการศึกษาเรื่อง “การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวกับหลักอภิธานิธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร” เพื่อนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปเป็นพื้นฐานในการเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวกตามหลักอภิธานิธรรมในตำบลทุ่งน้อย เพื่อให้เกิดราคาที่ยุติธรรมและรวมไปถึงทำให้คุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวมี่ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักอภิธานิธรรมกับการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวกในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวกตามหลักอภิธานิธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) จากการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 298 ราย จากประชากรที่เป็นเกษตรกรผู้ปลูกข้าวกทั้ง 7 หมู่บ้าน มีจำนวนเกษตรกร 1,160 คน คำนวนหาขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane ใช้ค่าความเชื่อมั่น 95% สุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง วิเคราะห์ค่า

ความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) เท่ากับ 0.858 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติพรรณนาที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) และนำผลการวิจัยที่ได้มาตั้งคำถามสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน 17 รูปหรือคน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างหลักการบริหารนิยธรรมกับการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร โดยการวิเคราะห์เพื่อค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้น ได้แก่ หลักการบริหารนิยธรรม 7 ประกอบด้วย 1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ 2) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ 4) เคารพนับถือผู้ใหญ่การเคารพ 5) ไม่ข่มเหงลงเกินสตรีทุกคน 6) สักการะเคารพเจดีย์ และ 7) ให้การอารักขาคุ้มครองกับตัวแปรตามกับการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน คือ 1) การรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน 2) สร้างความคิดร่วมกัน 3) รับผลประโยชน์ร่วมกัน 4) การมีส่วนร่วมในเครือข่าย 5) มีความสามัคคีกันในเครือข่าย 6) มีการพึ่งพากัน และ 7) มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันในเครือข่าย ผลการวิจัย พบว่า

ตารางที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างหลักการบริหารนิยธรรม 7 กับการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน

	Y1	Y2	Y3	Y4	Y5	Y6	Y7	Yรวม
X1	0.205**	0.149**	0.549**	0.350**	0.256**	0.031	0.118*	0.313**
X2	0.169**	0.191**	0.218**	0.173**	0.087	0.096	0.046	0.191**
X3	0.033**	-0.005	0.000	0.089	0.037	0.058	0.074	0.056
X4	0.225**	0.219**	0.169**	0.295**	0.184**	0.292**	0.191**	0.311**
X5	0.913**	0.848**	0.244**	0.648**	0.446**	0.362**	0.584*	0.825**
X6	0.536**	0.717**	0.137*	0.479**	0.497**	0.384**	0.429**	0.647**
X7	0.298**	0.356**	0.076	0.268**	0.347**	0.292**	0.181**	0.370**
Xรวม	0.670**	0.697**	0.332**	0.618**	0.507**	0.413**	0.460**	0.744**

* * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

1.1 การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน ด้านการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน (Y1) โดยภาพรวมกับหลักอปริหานิยธรรม (Xรวม) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง ($r = 0.670^{**}$)

1.2 การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจ ด้านสร้างความคิดร่วมกัน (Y2) โดยภาพรวมกับหลักอปริหานิยธรรม (Xรวม) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง ($r = 0.697^{**}$)

1.3 การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน ด้านรับผลประโยชน์ร่วมกัน (Y3) โดยภาพรวมกับหลักอปริหานิยธรรม (Xรวม) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง ($r = 0.332^{**}$)

1.4 การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในเครือข่าย (Y4) โดยภาพรวมกับหลักอปริหานิยธรรม (Xรวม) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง ($r = 0.618^{**}$)

1.5 การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน ด้านมีความสามัคคีกัน เครือข่าย (Y5) โดยภาพรวมกับหลักอปริหานิยธรรม (Xรวม) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง ($r = 0.507^{**}$)

1.6 การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน ด้านมีการพึ่งพากัน (Y6) โดยภาพรวมกับรวมหลักอปริหานิยธรรม (Xรวม) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง ($r = 0.413^{**}$)

1.7 การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน ด้านมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน เครือข่าย (Y7) โดยภาพรวมกับหลักอปริหานิยธรรม (Xรวม) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง ($r = 0.460^{**}$)

1.8 การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน (Yรวม) โดยภาพรวมกับหลักอปริหานิยธรรม (Xรวม) มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง ($r = 0.744^{**}$)

2. แนวทางการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตามหลักอปริหานิยธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ผลการวิจัยพบว่า

2.1 ด้านการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน คือ ร่วมพูดคุยปรึกษาเกี่ยวกับราคาข้าว ผลผลิตที่ได้ ต้นทุนในการปลูกข้าว ตลาดการส่งออก และการดูแลรักษา การประสานงานกับสมาชิกในกลุ่มในด้านปัญหาและอุปสรรค การกำหนดราคาข้าวในการต่อรองราคาจากพ่อค้าคนกลาง การใช้ปุ๋ย

บำรุงต้นข้าว การป้องกันโรคระบาดที่ส่งผลกระทบต่อการปลูกข้าว การประชุมวางแผนในการแก้ไข้ปัญหา จะต้องแลกเปลี่ยนทักษะประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้แก่กันเพื่อรู้เท่าทันปัญหาของโรคระบาดต่าง ๆ

2.2 ด้านสร้างความคิดร่วมกัน คือ จัดทำเวทีสมาชิกในกลุ่มผู้ปลูกข้าวประเมินและเปรียบเทียบผลผลิตที่ได้ เพื่อให้เห็นข้อแตกต่างในการปลูกข้าว การบันทึกข้อมูลการผลิต ต้นทุนการผลิต และการปรับปรุงคุณภาพข้าว สมาชิกต้องเข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นในประเด็นปัญหาที่น่าสนใจ เพื่อศึกษาปัญหาร่วมกัน ในการจัดการประชุมแนะนำข้อมูลข่าวสาร โดยการแสดงความคิดเห็นในเรื่องผลผลิตที่ได้มาแชร์ความคิดต่อกัน และนำปัญหามาประชุมพูดคุยกันเพื่อช่วยเหลือกันในการแก้ไข้ปัญหาที่เกิดขึ้น

2.3 ด้านรับผลประโยชน์ร่วมกัน คือ การส่งเสริมรูปแบบการเรียนรู้ให้กับผู้ที่สนใจการปลูกข้าวให้เกิดการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ให้สิทธิเกษตรกรแสดงความคิดเห็นเท่าเทียมกัน จัดตั้งกฎระเบียบของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว ภาครัฐเข้ามาส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในการให้คำแนะนำในการดูแลรักษา การเพาะปลูก การผลิต การลงต้นทุน และการส่งออก โดยเชิญวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้และอบรมแนะนำแนวทางในการปลูกข้าวให้ดียิ่งขึ้น และการศึกษาดูงานเกี่ยวกับข้าว เช่น โรงงานที่ใช้ข้าวเป็นวัตถุดิบ หมู่บ้านที่นำข้าวมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง

2.4 ด้านการมีส่วนร่วมในเครือข่าย คือ มีส่วนร่วมเข้าประชุมตรงเวลาอย่างสม่ำเสมอ ร่วมเลือกตั้งผู้นำกลุ่มและคณะกรรมการในการบริหารจัดการกลุ่ม ร่วมจัดกิจกรรมร่วมกันเพื่อสร้างความสามัคคีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว ร่วมตั้งกฎระเบียบให้เป็นรูปธรรม และร่วมจัดทำโครงสร้างในการบริหารจัดการกลุ่มโดยการทำบอร์ดสมาชิกแต่ละกลุ่ม

2.5 ด้านมีความสามัคคีกันในเครือข่าย คือ เคารพซึ่งกันและกันในกลุ่มมีความเท่าเทียมกันทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม มีความอ่อนน้อมให้เกียรติซึ่งกันและกันไม่มีการแก่งแย่งชิงดีกัน สามารถแสดงความคิดเห็นได้เต็มที่ ปรีกษาหารือได้ทุกอย่าง แนะนำทุกปัญหาในกลุ่มด้วยความเป็นห่วงเป็นใยกัน จัดกิจกรรมสร้างความสามัคคีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่ม เคารพผู้นำกลุ่มในการประชุมกับสมาชิกในแก้ไข้ปัญหา อุปสรรคร่วมกับสมาชิกกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว

2.6 ด้านมีการพึ่งพากัน คือ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวควรคำนึงถึงผลกระทบของการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายระบบนิเวศ ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการบำรุงต้นข้าว โดยใช้ปุ๋ยคอกขี้เถ้า และฟาง มีการประชุมพูดคุยกำหนดเป้าหมายในการปลูกข้าวให้มีคุณภาพที่ดี จัดกิจกรรมแนะนำเกษตรกรในการจัดหาตลาดขายข้าว โดยซุดข้าวตลอดเพื่อให้ผลผลิตจะได้ไม่ขาดตลาด รับฟังผู้นำกลุ่มในการแจ้งข้อมูลข่าวสารให้กับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในกลุ่มรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

2.7) ด้านมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันในเครือข่าย คือ พัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในการจัดการเรียนรู้ในการพัฒนาผลผลิตจากข้าวในการส่งออกให้ผ่านผลตรวจ GIP ก่อนส่งออกต่างประเทศ พุดคุยแก้ไขปัญหาพร้อมกันในการเรียนรู้ข้อดีข้อเสียของการดูแลต้นข้าวแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมหาแนวทางใหม่ ๆ มาพัฒนาต้นข้าวให้มีคุณภาพที่ดี แลกเปลี่ยนประสบการณ์ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาต้นข้าวให้ดีขึ้น ภาครัฐต้องเข้ามาให้คำแนะนำข้อมูลในเชิงวิชาการในการปลูกข้าว โดยจัดเก็บข้อมูลแบบเป็นระบบวิชาการให้กับสมาชิกในกลุ่มผู้ปลูกข้าวได้รับรู้

อภิปรายผลการวิจัย

ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารจัดการตามหลักอปริหานิยธรรมกับการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.01 โดยมีค่าความสัมพันธ์กันทางบวกโดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง (Pearson Correlatin (r) = 0.744**) เมื่อแยกพิจารณาเป็นรายด้าน มีประเด็นสามารถนำมาอภิปรายได้ ดังนี้ ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุขุมมปญโญ) (2555) ได้ศึกษาวิจัย “การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักอปริหานิยธรรมของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิจังหวัดกาญจนบุรี” พบว่า หัวข้อที่เกี่ยวกับ การประชุมโดยพร้อมเพรียงกัน ได้รับคะแนน ความคิดเห็นในระดับ “มากที่สุด”

แนวทางการบริหารจัดการกลุ่มจะอ้อมอ้อมทรัพยากรตามหลักธรรมาธรรมในตำบลไผ่ขวาง อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร พบว่า 1) ด้านการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน คือ ร่วมพูดคุยปรึกษาเกี่ยวกับราคาข้าว ผลผลิตที่ได้ ต้นทุนในการปลูกข้าว ตลาดการส่งออก และการดูแลรักษา การประสานงานกับสมาชิกในกลุ่มในด้านปัญหาและอุปสรรค การกำหนดราคาข้าวในการต่อรองราคาจากพ่อค้าคนกลาง การใช้ปุ๋ยบำรุงต้นข้าว การป้องกันโรคระบาดที่ส่งผลกระทบต่อปลูกข้าว การประชุมวางแผนในการแก้ไขปัญหา จะต้องแลกเปลี่ยนทักษะประสบการณ์ใหม่ ๆ ให้แก่กันเพื่อรู้เท่าทันปัญหาของโรคระบาดต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวีระศักดิ์ จุลดาลัย (2552) ได้ศึกษาวิจัย “การจัดการความรู้เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง กลุ่มเกษตรกรทำไร่สับปะรด ในพื้นที่ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม” พบว่า การแลกเปลี่ยนความรู้ถ่ายทอดประสบการณ์ การเปรียบเทียบต้นทุน เกษตรปลอดสารพิษของเกษตรกรหมู่บ้าน และรูปแบบการผลิต 2) ด้านสร้างความคิดร่วมกัน คือ จัดทำเวทีสมาชิกในกลุ่มผู้ปลูกข้าวประเมินและเปรียบเทียบผลผลิตข้าวที่ได้เพื่อให้เห็นข้อแตกต่างในการปลูกข้าว การบันทึกข้อมูลการผลิต ต้นทุนการผลิต และการปรับปรุง

คุณภาพข่าว สมาชิกต้องเข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นในประเด็นปัญหาที่น่าสนใจ เพื่อศึกษาปัญหา ร่วมกัน ในการจัดการประชุมแนะนำข้อมูลข่าวสาร โดยการแสดงความคิดเห็นในเรื่องผลผลิตที่ได้มา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และนำปัญหามาประชุมพูดคุยกันเพื่อช่วยเหลือกันในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเทิดศักดิ์ คำเหม็ง (2552) ได้ศึกษาวิจัย “การใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” พบว่า การศึกษา พื้นฐานความรู้หรือแนวคิดของเกษตรกร ประสบการณ์ การสนับสนุน และถ่ายทอดจากผู้รู้ และการประชาสัมพันธ์สภาพพื้นที่ชุมชน 3) ด้านรับผลประโยชน์ร่วมกัน คือ การส่งเสริมรูปแบบการเรียนรู้ให้กับผู้ที่สนใจการปลูกข้าวให้เกิดการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ให้สิทธิเกษตรกร แสดงความคิดเห็นเท่าเทียมกัน จัดตั้งกฎระเบียบของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว ภาครัฐเข้ามาส่งเสริม กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในการให้คำแนะนำในการดูแลรักษา การเพาะปลูก การผลิต การลงต้นทุน และการส่งออก โดยเชิญวิทยากรมาบรรยายให้ความรู้และอบรมแนะนำแนวทางในการปลูกข้าวให้ดีขึ้น และการศึกษาดูงานเกี่ยวกับข้าว เช่น โรงงานที่ใช้ข้าวเป็นวัตถุดิบ หมู่บ้านที่นำเข้ามาแปรรูปเป็น ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของภูมิ สุวะโสภา (2558) ได้ศึกษาวิจัย “การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักพุทธธรรม” พบว่า จัดทำแผนและการส่งเสริม และสนับสนุนจัดอบรมให้ความรู้ 4) ด้านการมีส่วนร่วมในเครือข่าย คือ มีส่วนร่วมเข้าประชุมตรงเวลาอย่างสม่ำเสมอ ร่วมเลือกตั้งผู้นำกลุ่มและคณะกรรมการในการบริหารจัดการกลุ่ม ร่วมจัดกิจกรรม ร่วมกันเพื่อสร้างความสามัคคีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว ร่วมตั้งกฎระเบียบให้เป็นรูปธรรม และร่วมจัดทำโครงสร้างในการบริหารจัดการกลุ่มโดยการทำ บอร์ดสมาชิกแต่ละกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุทิน ลิ้มปะชาติ (2550) ได้ศึกษาวิจัย “วิถีชีวิตพอเพียงในชุมชน: กรณีศึกษา 13 ชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่ 4 ภูมิภาค” คือ ภาคกลาง 6 ชุมชน ได้แก่ ตำบลหัวไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี พบว่า มีกระบวนการคิด ตัดสินใจ และการดำเนินกิจกรรม ที่เกิดจากการร่วมคิด ร่วมทำของคนในชุมชน 5) ด้านมีความสามัคคีกันในเครือข่าย คือ เคารพซึ่งกัน และกันในกลุ่มมีความเท่าเทียมกันทุกคนเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม มีความอ่อนน้อมให้เกียรติซึ่งกันและกันไม่มีการแก่งแย่งชิงดีกัน สามารถแสดงความคิดเห็นได้เต็มที่ ปรัชญาหรือได้ทุกเรื่อง แนะนำทุก ปัญหาในกลุ่มด้วยความเป็นห่วงเป็นใยกัน จัดกิจกรรมสร้างความสามัคคีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กันในกลุ่ม เคารพผู้นำกลุ่มในการประชุมกับสมาชิกในแก้ไขปัญหา อุปสรรคร่วมกับสมาชิกกลุ่ม เกษตรกรผู้ปลูกข้าว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวีระศักดิ์ จุลตาลัย และคณะ (2552) ได้ศึกษาวิจัย “การจัดการความรู้เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง กลุ่มเกษตรกรทำไร่สับปะรด ในพื้นที่ตำบลโนน ตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม” พบว่า การแลกเปลี่ยนความรู้ถ่ายทอดประสบการณ์ 6)

ด้านการพึ่งพากัน คือ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวควรคำนึงถึงผลกระทบของการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายระบบนิเวศ ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการบำรุงต้นข้าว โดยใช้ปุ๋ยคอก ขี้เถ้า และฟาง มีการประชุมพูดคุยกำหนดเป้าหมายในการปลูกข้าวให้มีคุณภาพที่ดี จัดกิจกรรมแนะนำเกษตรกรในการจัดหาตลาดขายข้าว โดยชุดเช่าตลอดเพื่อให้ผลผลิตจะได้ไม่ขาดตลาด รับฟังผู้นำกลุ่มในการแจ้งข้อมูลข่าวสารให้กับเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในกลุ่มรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุทิน ลียะชาติ (2550) การวิจัย “วิถีชีวิตพอเพียงในชุมชน: กรณีศึกษา 14 ชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่ 4 ภูมิภาค” พบว่า การช่วยเหลือแบ่งปัน และพึ่งพากันและกัน 7) ด้านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันในเครือข่าย คือ พัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรผู้ปลูกข้าวในการจัดการเรียนรู้ในการพัฒนาผลผลิตจากข้าวในการส่งออกให้ผ่านผลตรวจ GIP ก่อนส่งออกต่างประเทศ พูดคุยแก้ไขปัญหา ร่วมกันในการเรียนรู้ข้อดีข้อเสียของการดูแลต้นข้าว แลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมหาแนวทางใหม่ ๆ มาพัฒนาต้นข้าวให้มีคุณภาพที่ดี แรกเปลี่ยนประสบการณ์ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาต้นข้าวให้ดีขึ้น ภาครัฐต้องเข้ามาให้คำแนะนำข้อมูลในเชิงวิชาการในการปลูกข้าว โดยจัดเก็บข้อมูลแบบเป็นระบบวิชาการให้กับสมาชิกในกลุ่มผู้ปลูกข้าวได้รับรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระปลัดสุรพงษ์ ติญาโณ (แก้วกอ) (2556) ได้ศึกษาวิจัย “การศึกษาวิเคราะห์การบริหารองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักอภิปรายนิยธรรม: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลขามใหญ่ อำเภอเมือง อุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี” พบว่าการประชุมกันเนื่องนิตย คือ ประชุมเพื่อแลกเปลี่ยน ระดมความคิดเห็นเพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ ทำให้ทราบถึงการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตามหลักอภิปรายนิยธรรมในด้านร่วมพูดคุยกับกลุ่มเครือข่ายเป็นประจำ ด้านร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเครือข่ายพร้อมเพรียงกัน ด้านข้อบัญญัติในกลุ่มเครือข่าย ด้านเคารพผู้นำกลุ่มเครือข่าย ด้านให้เกียรติสมาชิกในกลุ่มเครือข่ายทุกคน ด้านรักษาสีสิ่งแวดล้อม และด้านการกินดีอยู่ดีของกลุ่มเครือข่าย อันสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายอันประกอบด้วย ด้านการรับรู้และแนวทางที่เหมือนกัน ด้านสร้างความคิดร่วมกัน ด้านรับผลประโยชน์ร่วมกัน ด้านการมีส่วนร่วมในเครือข่าย ด้านมีความสามัคคีกันในเครือข่าย ด้านมีการพึ่งพากัน และด้านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันในเครือข่าย เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตามหลักอภิปรายนิยธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ตลอดจนข้อเสนอแนะจะนำไปสู่การปรับปรุง การสร้างเสริม การบริหารจัดการกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ตามหลักธรรมาธรรมในเขตตำบลไผ่ขวาง อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตรต่อไป รายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวตามหลักการบริหารนิยธรรมในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดพัทลุง ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ ดังนี้

1. ด้านการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน คือ ร่วมประชุมพูดคุยปรึกษากันเป็นประจำ โดยการประชุมวางแผน ราคา ผลผลิตที่ได้ ต้นทุน ตลาดการส่งออก การดูแลรักษา การใช้ปุ๋ยบำรุงดิน และการประสานงาน
2. ด้านสร้างความคิดร่วมกัน คือ กระทำกิจที่ควรทำโดยจัดทำเวทีแสดงผลผลิตเปรียบเทียบผลผลิต บันทึกข้อมูล สร้างคุณภาพ แร่ประสพการณ์ แก้ไขปัญหา ร่วมกัน และร่วมแสดงความคิดเห็นจากข้อมูลข่าวสาร
3. ด้านรับผลประโยชน์ร่วมกัน คือ จะมีการบัญญัติกฎระเบียบให้มีสิทธิเท่าเทียมกัน สร้างความเป็นธรรม ส่งการเรียนรู้ให้กับสมาชิกและผู้สนใจ และภาครัฐเข้ามาร่วมสนับสนุน
4. ด้านการมีส่วนร่วมในเครือข่าย คือ ปกป้องไม่ให้ใครละเมิดสิทธิ ร่วมตั้งกฎระเบียบ ร่วมเข้าประชุมตรงเวลา สร้างความสามัคคี แลกเปลี่ยนกันเรียนรู้กันอย่างไม่ปิดบัง

5. ด้านมีความสามัคคีกันในเครือข่าย คือ การให้ความเคารพซึ่งกันและกัน มีความเท่าเทียมกัน แสดงออกได้เต็มที่ แนะนำปัญหากัน และจัดกิจกรรมสร้างความสามัคคีร่วมกันในกลุ่ม

6. ด้านมีการพึ่งพากัน คือ การพึ่งพากัน แนะนำในการจัดหาตลาด ไม่ทำลายระบบนิเวศ ไม่ใช้สารเคมีพึ่งพาธรรมชาติ กำหนดเป้าหมายเดียวกัน และมีการแจ้งข้อมูลข่าวสาร

7. ด้านมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันในเครือข่าย คือ รับฟังคำของผู้ใหญ่ที่ผ่านประสบการณ์เพื่อเรียนรู้ในสิ่งใหม่ ๆ ในการส่งออกนอกประเทศ การประสบปัญหา แนวทางแก้ไข หรือรับฟังคำแนะนำจากภาครัฐในการให้ข้อมูลเชิงวิชาการ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

องค์กรส่วนท้องถิ่นควรมีนโยบายส่งเสริมการให้ความรู้ในการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าว การให้ความรู้ในการตั้งกฎระเบียบของกลุ่ม และสนับสนุนให้มีการจัดตั้งการประชุมในการกำหนดราคา ผลผลิต ต้นทุน ตลาด และการดูแลรักษาผลประโยชน์ของผู้ปลูกข้าว

ข้อเสนอแนะในการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

องค์กรส่วนท้องถิ่นควรเข้ามาเป็นตัวกลางในการจัดการประชุมให้กับสมาชิกเกษตรกรผู้ปลูกข้าวได้ร่วมกันเสนอแนะและแสดงความคิดเห็น ในการจัดตั้งข้อบัญญัติ และการจัดตั้งกลุ่ม โดยมีสมาชิกทุกท่านเข้าประชุมพร้อมเพียงกัน เพื่อให้เกิดการพูดคุยที่มีการร่วมกันคิด ในด้านการพัฒนาราคาข้าว ผลผลิต ตลาดส่งออก และการดูแลรักษา และกำกับดูแลในการจัดสันปันส่วนในการเพาะปลูกข้าวเพื่อเป็นการกำหนดจำนวนการขุดข้าวให้มีจำนวนที่เท่า ๆ กัน

เอกสารอ้างอิง

- จิรภัทร จิตตรีพรต. (2562). “ผู้ว่าฯพิจิตร พร้อมเกษตรกรจังหวัด ลงพื้นที่เยี่ยมเกษตรกร เน้นย้ำให้ใช้สารชีวภัณฑ์ทดแทนการใช้สารเคมี”, สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดพิจิตร. (อัสสำเนา).
- เทิดศักดิ์ คำเหม็ง. (2552). “การใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ของกลุ่มเกษตรกรภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน”. ในเอกสารประกอบการสัมมนาเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้: (วิจัยขยายผลสู่ชุมชน). หนองคาย: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.).

- พระครูวิลาศกาญจนธรรม (เล็ก สุขุมมปญโญ). (2555). *การปกครองคณะสงฆ์ตามหลักภิกขุอุปรีหานิยธรรมของคณะสงฆ์อำเภอทองผาภูมิจังหวัดกาญจนบุรี*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปลัดสุรพงษ์ ตัญญาโน (แก้วกอ). (2556). *การศึกษาวิเคราะห์การบริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นตาม หลักอุปรีหานิยธรรม: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลขามใหญ่ อำเภอเมืองอุบลราชธานีจังหวัดอุบลราชธานี*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579). (2559). *สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ถนนพหลโยธิน เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900*. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- ภูมิ สุวะโสภา. (2558). *การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นตามหลักพุทธธรรม*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วีระศักดิ์ จุลดาลัย. (2552). “การวิจัยการจัดการความรู้เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง กลุ่มเกษตรกรทำไร่สับปะรด ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม”. ในเอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้: (งานวิจัยขยายผลสู่ชุมชน). หนองคาย: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช).
- สุทิน ลีปิยะชาติ. (2550). “วิถีชีวิตพอเพียงในชุมชน: กรณีศึกษา 13 ชุมชนเข้มแข็ง”. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม*, 44(4).